

Seppo Kääriäinen. 2002. *Sitä niittää, mitä kylvää. Keskustan strategiset valinnat 1964–2001*. Gummerus Kustannus Oy: Jyväskylä. 452 s.

Miksi Keskustapuolueen kannatus ei kuihtunut teollistumisen ja kaupungistumisen seurauksena? Seppo Kääriäinen etsii väitöskirjassaan vastauksia tähän kysymykseen. Työn peruskysymyksenä on analysoida sitä, miten lähinnä maanviljelijäväestön kannatukseen aikaisemmin ankkuroitunut Maalaisliitto yhteiskunnallisen rakennemuutoksen olosuhteissa onnistui uudistumaan siten, että se tällä hetkellä pysyy uskottavasti kilvoittelemaan Suomen suurimman puolueen asemasta. Vastauksia Kääriäinen hakee puolueen poliittiseen linjaan aika ajoin tehdyistä uudistuksista.

Hän tarkastelee tilannetekijöitä, jotka eri aikoina ovat vaikuttaneet puolueen poliittisen peruslinjan uudistamiseen, poliittisen linjan uudistamiseen johtaneita päätöksentekoprosesseja, uudistamiselle kulloinkin asetettuja tavoitteita sekä poliittisen linjan uudistamisen seurauksia.

Työn teoreettista jäsentämistä varten Kääriäinen on lukeutunut kohtuullisen määrän puoluetutkimukseen liittyvää kirjallisuutta. Hän pyrkii mm. arvioimaan, missä määrin Keskustapuolue/Suomen Keskusta on muuttunut joukkopuolueesta yleispuolueeksi (à la Kirchheimer) tai kartellipuolueeksi (à la Katz ja Mair). Tutkimuksen alkuosassa esitelyjen teoreettisten käsitteiden käyttö jää kuitenkin työn empiirisessä osassa ohueksi. Hedelmällisimmäksi käsitteeksi nousee Kääriäisen käyttämä syväidentiteetin käsite. Sillä hän tarkoittaa puolueen identiteetin pitkäkestoista, pysyvää ydintä (s. 49). Puolueen uudistamisen haasteena on ollut löytää vastauksia rakennemuutoksen synnyttämiin ongelmiin menettämättä sidonaisuutta puolueen perinteiseen identiteettiin.

Kääriäisen käyttämä syväidentiteetin käsite on merkitykseltään lähellä Ralf Heleniuksen esittämää *omaleimaisen ismin* käsitettä (Helenius 1972). Heleniuksen ideologiatutkimukseen kehittämää käsitteitä (manifesti ja latentti ideologia; omaleimainen nimi vs. yhteinen demokratismi) Kääriäinen ei kuitenkaan käytä. Myöskään koalitioteorioita Kääriäinen ei käytä. Niistä olisi ollut hyötyä analysoitaessa Keskustan yhteistyötä toisten puolueiden kanssa ja tämän yhteistyön strategioita. Punamultayhteistyön päätyttyä puolueiden väliseen koalitiotuumiseen liittyvät kysymykset ovat olleet aikaisempaa moniulotteisempi osa Keskustan perustrategiaa. Koalitioteorioille olisikin ollut käyttöä.

Kääriäinen tutkii aihepiiriään monipuolisella empiirisellä aineistolla. Tärkein lähdeaineisto on Keskustan kaikkien puolue-elinten pöytäkirja-aineisto taustamuistioineen. Sen lisäksi hän käyttää muuta Keskustan tuottamaa asiakirja-aineistoa, Urho Kekkosen, Ahti Karjalaisen ja Johannes Virolaisen arkistojen aineistoa, muita tutkimuksen kannalta hyödyllisiä dokumentteja ja henkilöhaastatteluja. Lähteiden käyttö on huolellista ja selkeää.

Keskustan omaksumat perustrategiat Kääriäinen jakaa viiteen vaiheeseen. 1. Virolaisen johdolla maatalouteen ankkuroitunut Maalaisliitto muuttui yleispuolueeksi, joka kokosi kannatusta erilaisista väestöryhmistä. 2. Vuoden 1970 tappiollisten eduskuntavaalien jälkeen Keskustapuolue

hakeutui takaisin aivotvierille ja muuntui maakuntien yleispuolueeksi. 3. Koiviston presidenttikaudella puolue omaksui Värysen johdolla korkean profiilin politiikan ja pyrki haastamaan sosiaalidemokraatit niin aatteellisessa linjanvedossa kuin käytännön valtataistelussa. Keskusta kritikoivat voimakkaasti tuotannon ja toimintojen keskittämiseen perustuvaa kasvupolitiikkaa. Tämän strategisen valinnan tarkoitamattomana seurauksena Sdp ja Kokoomus lähenyivät toisiaan. Tällä kaudella Keskustapuolue oli samalla Värysen työkalu hänen oman presidenttiehdokkuutensa edistämiseksi. 4. Ahon hallituksen aikana, talouslaman olosuhteissa Keskusta muuttui valtionhoitajaksi ja harjoitti jonkinlaista välttämättömyyden politiikkaa. 5. Jäätymään oppositioon vuonna 1995 Keskusta rakensi poliittisen vaihtoehtonsa työreformin varaan.

Kirjassa on paljon mielenkiintoista analyysia siitä, miten poliittisen linjan muutokset eri aikoina on tehty. Pöytäkirja-aineistot valottavat virallista päätöksentekoa. Muut dokumentit, arkistoaineistot ja henkilöhaastattelut valottavat päätöksentekijöiden ajatusmaailmaa ja tapahtumien taustoja. Kääriäinen tuntee hyvin tutkimuskohteensa. Puolueen eri kehitysvaiheiden kuvaukset ovat informatiivisia ja selkeitä. Tekstistä löytyy joukko Kääriäisen rehevälle ilmaisu-tyylille ominaisia uudissanjoja.

Vaikka Kääriäinen analysoi omaa puoluettaan ja myös omaa poliittista toimintaansa, väitöskirjassa ei ole tendenssimäistä lähetystehtävää. Tekijä ei pyri perustelevaan, että Keskustan päätöksentekijöiden strategiset valinnat ovat aina olleet oikeita. Sen sijaan hän perustelee uskottavasti, että puolueen toimintalinjan uudistukset ovat tehneet tilaa puolueen joukkokannatuksen laajentamiselle maatalousväestöstä muihin ammattiryhmiin ja maaseudulta kaupunkiin. Syväidentiteetti on säilynyt, mutta samalla uudistukset ovat tehneet tilaa puolueen kannatuksen avartumiselle uusiin väestöryhmiin.

Kääriäisen väitöskirja antaa Keskustan sisäisestä päätöksenteosta seesteisemmän kuvan kuin Paavo Värysen 1990-luvulla kirjoittamat kirjat (Värysen 1993a; 1993b; 1993c). Värysen kirjojen mukaan Keskustan sisäinen päätöksenteko on aina ollut valtataistelua, jossa divisioonansa parhaiten organisoinut osapuoli voittaa. Kääriäinen korostaa tilannetekijöiden ja johtajuuden yhdistelmää. Yhteiskunnallisen tilanteen muutos on eri aikoina tuonut virikkeitä ja kannustimia puolueen poliittisen linjan uudistamiseen. Johtajuuden persoonalliset piirteet näkyvät siinä, millä tavalla muutospainee on muotoiltu puolueen uudenaikaisiksi strategiaksi.

Ei Kääriäinenkään puolueen fraktioita unohda. Hän kuvaa puolueen jakautumista K- ja V-linjoihin Virolaisen puheenjohtajakaudella ja näiden fraktioiden nopeata kuihtumista sen jälkeen kun presidentti Kekkosen seuraajakysymys oli ratkennut. Puolueen jakaantuminen K- ja V-linjoihin oli Kääriäisen mukaan ennen muuta aseisiin ajoa presidentinvaaleihin liittyvää vallan vaihdosta varten. Fraktioiden välisessä kamppailussa ohjelmalliset kysymykset olivat valtataistelun välineitä.

Monin paikoin puolueen peruslinjan uudistamista koskevan päätöksenteon analyysi jää kuvailevaksi ja vähän

ohueksi. Lukija ei saa yksityiskohtaista kuvaa siitä, mitä erilaisia vaihtoehtoja strategian uudistajat harkitsivat. Miten jokin määrätty toimintalinja valikoitui vaihtoehtojen uudistusstrategioiden joukosta? Selväksi sen sijaan tulee se, että tämä toiminta on yleensä, mutta ei aina ollut puheenjohtajavetoista. Niin Virolaisella kuin Väyryselläkin oli kuitenkin tärkeä rooli puolueen ohjelmatyössä ja ennen heidän omaa puheenjohtajakauttaan. He johtivat jo varapuheenjohtajakaudellaan puolueensa ohjelmatyötä ja profiloivat puoluestrategian uudistajina.

Useissa kohdissa olisi mielenkiintoista saada yksityiskohtaisempaa tietoa siitä, miksi ja miten päädyttiin juuri määrätyn kaltaiseen toimintalinjaan. Miksi Keskustapuolueen johto ajoi Karjalaista puolueen presidenttiehdokkaaksi, vaikka se Kääriäisen mukaan jo etukäteen tiesi Virolaisen voittavan puoluekokouksessa ja Koiviston varsinaisessa presidentinvaalissa? Miksi 1980-luvulla vireytynyt keskustalaisten puolueiden yhteistyö taantui 1990-luvulla? Ketkä olivat vuoden 1987 eduskuntavaalien jälkeistä hallituspuhujaa koskevan kassakaappisopimuksen arkkitehteja? Miten Ahon hallituksen talouspolitiikan peruslinjat muotoutuivat? Miksi työreformi 1990-luvun loppupuolella nousi Keskustan oppositiopolitiikan hallitsevaksi teemaksi?

Kääriäinen esittää, että Keskustapuolueen johto syksyllä 1981 tiesi jo etukäteen, että Virolainen valitaan puoluekokouksessa Keskustapuolueen presidenttiehdokkaaksi ja että Koivisto voittaa varsinaisen presidentinvaalin (s. 228). Kääriäisen mukaan puoluejohto asettui tukemaan Karjalaisen ehdokkuutta varmistaakseen puolueen ulkopoliittiset asemat myös Koiviston johtamassa tasavallassa (s. 229). Paavo Väyrysen 1990-luvulla kirjoittamat kirjat antavat presidenttiehdokkaan valinnasta syksyllä 1981 Kääriäisen kirjasta poikkeavan kuvan. Väyrysen mukaan Karjalaisella olisi ollut todellisia mahdollisuuksia saada enemmistö taakseen valitsijamiesten kokouksessa. Hän olisi saanut taakseen Moskovan vaalipiirin äänet, Virolainen ei.

Koiviston valinta presidentiksi heikensi Keskustapuolueen valtaa. Puolue lakkasi olemasta presidentin puolue. Väyrynen kuvaa tätä muutosta puoluetta kohdanneena shokkina. Kääriäisen mukaan sillä oli ”järea merkitys puolueen yleispoliittisten toimintaedellytysten kannalta” (s. 219). Miksi porvarilliset puolueet eivät kevään 1987 eduskuntavaalien jälkeen julkisesti kertoneet presidentille halustaan saada maahan porvarillinen enemmistöhallitus? Hankehan kaatui juuri sen takia, että porvarilliset puolueet eivät marssineet presidentin luo kertomaan tahdostaan muodostaa maahan porvarillinen enemmistöhallitus, vaan piilottivat yhteisen tahtonsa kassakaappiin. Samalla kaatui Väyrysen toive saada maahan porvarillinen enemmistöhallitus jäsentämään rintamalinjoja vuoden 1988 presidentinvaaleja varten. Luultavasti emme koskaan tule saamaan tarkkaa kuvaa siitä, kuinka paljon presidentti Koiviston harjoittamaan manuaaliseen ohjaukseen hallituksen muodostamisessa vuonna 1987 vaikutti pyrkimys ohjalla vuoden 1988 presidentinvaalien asetelmia. Se on selvää, että Koiviston aversio Paavo Väyrystä kohtaan vaikutti manuaaliseen ohjaukseen (ks. Paloheimo 1994, 138–144).

Ahon hallituksen aikana Keskusta oli Kääriäisen mukaan

valtionhoitajaksi pragmatisoitunut yleis- ja vaalipuolue, jonka politiikkaa voidaan kutsua välttämättömyyden politiikaksi. Pääministerin puolue samaistui ja sitoutui vahvasti hallituksen politiikkaan. Kääriäinen kuvaa vain niukasti sitä, missä Ahon hallituksen aikainen poliittinen linja oikein muotoiltiin. Ahon hallitus joutui heti nimittämisensä jälkeen sopeutumaan aivan uudenlaiseen taloustilanteeseen. Kaksi kolmasosaa hallituksen ministereistä oli ensikertalaisia. Hallituksessa ei ollut yhtään raskaan sarjan talouspolitiikkaa. Tässä tilanteessa virkamiehet saivat vahvan otteen talouspolitiikan muotoilemisessa. Rolf Kullberg paljasti muistelmissaan (Kullberg 1996) vielä sen hämmästyttävän asian, että markan ecu-kytkentää ilman markan kurssin heikkenystä kannatti kesäkuussa 1991 itse asiassa vain Suomen Pankin johtokunnan vähemmistö (Puntila ja Sorsa), joka kuitenkin sai johtokunnan enemmistön taipumaan tahtoonsa. Sekä presidentti että hallitus olisivat halunneet jo ecu-kytkennän yhteydessä jonkin verran devalvoida markkaa. Hallitus taipui Suomen Pankin linjaan. Paavo Väyrynen yritti teollisuudesta saamiensa viestien perusteella tappelua vastaan, mutta hänellä ei ollut tarpeeksi leveitä hartioita. Näin Markku Puntila ja Kalevi Sorsa nostivat valuuttakurssipolitiikassa hallituksen seipään nokkaan ja jättivät poliittisen vastuun kantamisen hallitukselle. Hallitus kanto vastuutaan kutsumalla linjaansa politiikaksi, jolle ei ole vaihtoehtoja. Ahon ja Väyrysen henkilösuhteet huononivat.

Työreformista tuli oppositioon joutuneen Keskustan hallitseva ohjelmallinen tavoite 1990-luvun loppupuolella. Se oli idullaan jo Ahon omalla pääministerikaudellaan ehdotamassa talouspolitiikan uudessa työnjaossa, jossa työmarkkinajärjestöjen tuli kantaa aikaisempaa suurempi vastuu sekä työn hinnan että työllisyyden tason kehityksestä. Kääriäinen kuvaa, kuinka Keskustan ammattiyhdistysväki kritikoiti sitä, että työreformia ei valmisteltu yhteistoiminnassa ammattiyhdistysliikkeen kanssa. Sen sijaan jää selittämättä, miksi strategian valinnassa ei kiinnitetty huomiota siihen, löytyykö hankkeen toteuttamiselle yhteistyökumppaneita? Kun ammattiyhdistysliike ja poliittinen vasemmisto yrittivät saada työreformin näyttämään Keskustan tontilla seisovalta variksenpelättimeltä, Keskusta näytti entisestään etäännyvän niin Sdp:stä kuin Kokoomuksesta.

Aho ei vienyt työreformia eteenpäin Keskustan vanhojen perinteiden mukaisesti, kokoamalla ja organisoimalla divisioonaa poliittista vallankäyttöä varten. Työreformi oli hänelle lähetystehtävä. Hän yritti sen avulla nostaa Keskustan Suomen suurimmaksi puolueeksi, mutta ei aivan onnistunut. Kansanedustaja Seppo Kääriäinen esitti vuoden 1999 eduskuntavaalikampanjan aikana arvion, jonka mukaan Keskusta pääsee vaalien jälkeen hallitukseen vain, jos se nousee suurimmaksi puolueeksi. Kun työreformi näytti viilentävän Keskustan suhteita niin Sdp:hen kuin Kokoomukseenkin, voi sanoa Keskustan pelanneen vuoden 1999 eduskuntavaaleissa upporikasta ja rutiköyhää.

Väitöskirjan keskeiset johtopäätökset voidaan tiivistää seuraavaan. Yhteiskunnallisen rakennemuutoksen olosuhteissa Keskusta on onnistunut uudistamaan ohjelmallista profiiliaan siten, että se on saanut itselleen uusia kannattajia perinteisten kannattajaryhmien lukumäärän pienentyes-

sä. Puolue on onnistunut uudistamaan ilmettään syväidentiteettiinsä kajoamatta. Kannatuspohjaansa laajentaessaan se on pystynyt säilyttämään perinteisen kannatuksensa. Puolueen peruslinjan uudistukset ovat olleet taitavien johtajien linjanvetoja. Johtajat ovat pystyneet vetämään yhteiskunnallisista tilannetekijöistä Keskustan syväidentiteettiin sopivia johtopäätöksiä. Vasemmiston ja oikeiston välissä on ollut tilaa omintakeiselle keskustalaiselle vaihtoehdolle. Keskustan tehokas puolueorganisaatio on ollut käyttökelpoinen väline, jolla nykyaikaiselle vaalikilpailupuolueelle ominaista puoluejohtovetoista mobilisointityötä on tuettu ja täydennetty puolueen kenttäväen uutteralla mobilisointityöllä.

Omintakeisuudella on ajoittain ollut hintansa. Sekä Väyrysen 1980-luvulla propagoima ekologisen ja hajautetun taloudellisen toiminnan linja että Ahon 1990-luvun lopulla ajama työreformi paransivat Sdp:n ja Kokoomuksen edellytyksiä löytää toisensa hallitusta muodostettaessa. Keskusta on uudistusstrategioissaan joutunut huomaamaan, että äänten maksimoinnin (vote-seeking) ja vallan tavoittelun (office-seeking) strategioita ei ole helppo yhdistää.

Seppo Kääriäisen väitöskirja on monipuolinen analyysi Keskustan poliittisen linjan kehittymisestä 1960-luvulta vuoteen 2001. Pöytäkirja-aineiston runsas käyttö sijoittaa

lukijan ikäänkuin katsojaksi kokousten lehterille. Muu aineisto valottaa päätöksenteon taustoja. Väitöskirja on kiinnostava ja hyödyllinen lisä puolueita koskevaan tutkimukseen.

LÄHTEET

- Aho, Esko. 1998. *Pääministeri*. Helsinki: Otava.
 Helenius, Ralf. 1972. *Suuret ismit 1970-luvun politiikassa*. Helsinki: Kyrriiri.
 Kullberg, Rolf. 1996. *... ja niin päättyi kulutusjuhla*. Porvoo – Helsinki – Juva: WSOY.
 Paloheimo, Heikki. 1994. *Tasavallan presidentit. Koivisto*. Porvoo: Weilin+Göös.
 Väyrynen, Paavo. 1993a. *On totuuden aika, osa 1*. Porvoo – Helsinki – Juva: WSOY.
 Väyrynen, Paavo. 1993b. *On totuuden aika, osa 2*. Porvoo – Helsinki – Juva: WSOY.
 Väyrynen, Paavo. 1993c. *On muutoksen aika, osa 2*. Porvoo – Helsinki – Juva: WSOY.

HEIKKI PALOHEIMO